

obsahuje primeraný poznámkový aparát, je škoda, že autor nepripojil stručnú bibliografickú štúdiu a zoznam použitej primárnej i sekundárnej literatúry.

Prácu Ondreja Mészárosa možno zaradiť do oblasti štúdií o stredoeurópskych duchovných dejinách – oblasti, ktorá má svoju budúcnosť ešte len pred sebou a ktorá prispieva k poznaniu kultúrnej kontinuity i diskontinuity v našej oblasti Európy. Odkrýva pramenný materiál, analyzuje dianie a udalosti, ktoré vypovedajú o uhorských formách prebiehajúceho procesu kultúrnej modernizácie a o zárodkoch neľahkého formovania občianstva, navyše spojeného s prechodom od dynastického k modernému štátu, ktorý generuje problematiku nacionalizmu. Je prínosom aj pre odborníkov venujúcich sa slovenským intelektuálnym dejinám a podnecuje k zamýšľaniu nad kultúrnou modernizáciou v strednej Európe v prvej polovici 19. storočia, ktorá viedla k formovaniu moderných štandardných národných kultúr, nemysliteľných bez spracovania či pretavovania vplyvu inonárodných kultúr. Zároveň poskytuje bohatý materiál týkajúci sa foriem a spôsobov zakladania modernej filozofickej tradície v Uhorsku. Práca nabáda aj položiť si metodologickú otázku spôsobu a miery uplatňovania postupov historicko-filozofického a dejinno-ideového bádania v oblasti intelektuálneho diania a jeho útvarov osobitne v stredoeurópskom regióne.

Tibor Pichler

PhDr. Tibor Pichler, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR

MONOGRAFIA O JÁNOVI PALÁRIKOVI

JOZEF VAVROVIČ: Ján Palárik. Jeho ekumenizmus a panslavizmus. Martin, Matica slovenská 1993, 319 s.; obrazová príloha a rezumé v anglickom, nemeckom a maďarskom jazyku.

Vavrovičova monografia o Jánovi Palárikovi, o jednej z nepochybne najvýznamnejších, najdiskutovanejších a zároveň nedocenených postáv slovenského myslenia v minulom storočí, je slovenským prekladom rovnomennej práce, pôvodne vydané vo francúzskom jazyku [1]. Táto skutočnosť neuberá na význame tohto vydavateľského počinu. Ba práve naopak. Zainteresovaný čitateľ získava možnosť zoznámiť sa s tým, čo v minulých pojednaniach o živote a diele Jána Palárika absentovalo [2], avšak čo tvorilo jednu z neodmysliteľných dimenzií jeho myšlienkového, národnotvorne orientovaného úsilia: s náboženským ekumenizmom. Idea národa, myšlienka cirkevného ekumenizmu a slovanskej vzájomnosti tvoria podľa autora piliere Palárikovho premýšľania v tvorivom období rokov 1850-1870.

Autor si nekladie za cieľ zhodnotiť rozvetvené a žánrovo bohaté životné dielo Jána Palárika. Sústreďuje sa na spracovanie Palárikovho originálneho prínosu do dejín slovenského

národného myslenia, pričom kladie dôraz na koncepciu ekumenizmu ako významného momentu pri projektovaní rozvoja slovenského národného hnutia, ako aj na koncepciu možného politického panslavizmu, opierajúceho sa o liberalizmus a federalizmus.

Pre rozvoj slovenského národného hnutia pokladal za potrebné prekonať alebo prinajmenšom zmierniť konfesiónálny protiklad katolíkov a evanjelikov. Túto intenciu, inšpirovanú Hurbanovým spisom *O Únii*, vyjadril vo viacerých článkoch v časopise *Cyril a Metod*. Obaja vierozvestcovia a tradícia na nich založená sa odporúčajú ako vhodný prostriedok.¹ Zároveň však ide o tvorbu takého druhu tradície, ktorá je svojím charakterom prijateľná aj pre nekatolícke konfesie. Pozornosť venovaná „preduhorským“, takpovediac slovanským dejinám cirkvi, Palárikov takpovediac národný cirkevný historizmus, preukazuje svoju funkčnosť v tých pasážach, kde autor sprítomňuje jeho uvažovanie o potrebnosti zriadenia slovenskej cirkevnej správy a slovenského arcibiskupstva. Cirkevný ekumenizmus, s ktorým sa Palárik oboznamoval v prácach nemeckého teológa Johanna Adama Möhlera, ovplyvnil však aj uvažovanie o slovenskom nacionalizme. Náboženstvo a inštitucionálnu stránku organizácie náboženského života pokladal za dôležitý prostriedok tvorby národnej súdržnosti. Navyše sa domnieval, že bez posilnenia viery, upadajúcej v západných krajinách, nie je možný ľudsky zmysluplný národný život. U slovanských národov predpokladal v podstate intaktnú schopnosť viery ako nevyhnutného základu humánneho usporiadania ľudských vecí. Vo Vavrovičovej práci sa však venuje málo pozornosti vzťahu Palárika k „Západu“. Na jednej strane autor spomína jeho kritiku („neverectvo“), no na druhej strane pochvalne uvádza Palárikovu napojenosť na západoeurópske myslenie.

Formovanie modernej spoločnosti v západných krajinách so sebou bezpochyby prinášalo množstvo negatívnych javov, ktoré viedli modernizačné národné elity vo východnejšie ležiacich krajinách s tradičným chápaním spoločnosti k úvahám o tom, ako sa im vyhnúť. Kritické javy západných spoločností sa zväčša pripisovali na vrub upadajúceho náboženského života, konštatovala sa kríza viery. Zdalo sa im, že ich obyvateľstvo, presnejšie povedané, ich vlastný národ je mravne intaktný, t.j. veriaci, a preto „predurčený“ zohrať úlohu budúcej pozitívnej humanizujúcej civilizačnej sily. Nerátalo sa so sebakorigujúcim potenciálom a sebavyvažujúcou schopnosťou týchto „otvárajúcich sa“ antiautoritárskych spoločností a málo sa uvažovalo aj o reformných a dobročinných aktivitách západných kresťanských cirkví.

Ekumenizmus bol teda v Palárikovom myslení prostriedkom dosiahnutia slovenskej i slovenskej emancipácie. Dominuje v jeho spisoch osobitne v 50-tych rokoch. Domnieval sa, že Slovania sú „povolani“ uskutočniť kresťanskú syntézu, pretože kresťanstvo prijali v „pokoji a mieri“. Palárik sa však neobmedzoval na čisto všeobecné úvahy. Zameriaval svoju pozornosť aj na aktuálny stav katolíckeho, predovšetkým nižšieho duchovenstva v Uhorsku a nutnosť cirkevných reforiem, čím sa dostal do sporu so svojimi nadriadenými. A tak už nemohol ďalej uvažovať o realizácii idey ekumenizmu v slovenských podmienkach.

Slovanstvo tvorí neodmysliteľný kontext slovenského myslenia a nie je tomu inak ani u Palárika. Podľa Vavroviča ho reflektoval jednak ako svojím spôsobom „predestinovaného“ nositeľa ekumenickej myšlienky v 50-tych rokoch a neskôr, začiatkom rokov 60-tych, v období

¹ 14. marec ako ich sviatok bol zavedený za panovania Márie Terezie v roku 1777 so súhlasom pápeža Pia VI.

možného nového rozbehu slovenskej politiky, sa k nemu vrátil a analyzoval ho ako politický problém v rozsiahlom článku nazvanom *O slovanskej vzájomnosti*, ktorý redakcia *Sokola* odmietla uverejniť, až napokon vyšiel vo Viktorínovej *Lipe* r. 1864. V tomto článku sa prejavilo Palárikovo „západné“ uvažovanie. Vychádza z kritiky Kollárovho tvrdenia, že myšlienka slovanskej vzájomnosti je alebo má byť apolitickou „nevinnou ovečkou“. Odmietla takúto apolitickosť a zastáva názor, že formulovanie slovanskej vzájomnosti ako politickej je legitímne a že jasná odpoveď v tomto zmysle je potrebná. Jej prípadná „škodlivosť“ závisí od jej ideologického zdôvodnenia. Vzájomnosť založená na liberalizme a federalizme slovanských národov, na rešpektovaní ich individuality, je oprávnenou možnosťou, ktorá nepredstavuje pre Európu nebezpečenstvo, pretože nie je imperiálna. Palárik rozhodovane odmieta absolutizmus a centralizmus v slovanských vzťahoch a podriaďovanie jedného slovanského národa kultúrnemu a politickému diktátu druhého.

Palárik sa opäť preukázal ako novátorský a nekonformný mysliteľ, akým bol napokon aj v otázke zdôvodňovania potreby novej koncepcie slovenskej politiky v Uhorsku, hľadajúcej kontakt s peštianskymi liberálmi. Ako jeden z iniciátorov Novej školy zastával názor, že slovenská politika musí začať zdola – budovaním svojej základne v municipálnej rovine, a nie pokusmi o „intervečné“ vytvorenie a zabezpečenie rámca jej pôsobenia. Vsádzal na „gruntovné“ budovanie, nie na konštituujujúci „zásah“. Bol prívržencom politiky „zdola nahor“, nie „zhora nadol“. Táto aktivita Jána Palárika, ktorú by sme alúziou na Oskara Čepana mohli nazvať márnou snahou o slovenský liberalizmus, nie je predmetom osobitného Vavrovičovho záujmu. Treba ju však zdôrazniť ako tretiu dominantnú novátorskú myšlienkovú iniciatívu Jána Palárika popri jeho ekumenizme a proukonosovane antiabsolutistickom a acentralistickom slovanstve. Čítanie Vavrovičovej monografie, vyznačujúcej sa akribiou spracovania matérie, rozsiahlym poznámkovým aparátom, bibliografiou a prílohou doteraz málo zverejnených dokumentov osobitne k problematike ekumenizmu, nabáda nás ďalej premýšľať nad Palárikovým intelektuálnym úsilím, pokúsiť sa o syntetický pohľad reflektujúci všetky dominanty jeho myslenia.

Tibor Pichler

LITERATÚRA

- [1] VAVROVIČ, J.: *Jean Palárik. Son oecuménisme et son panslavisme*. Cleveland, Slovak Institute 1974.
- [2] PALÁRIK, J.: *Za reč a práva ľudu. Kultúrno-politické state* (vyd. Mikuláš Gašparík). Bratislava 1956.